

Derviš Sušić

Derviš Sušić

J.U. NARODNA I UNIVERZITETSKA
BIBLIOTEKA "DERVIŠ SUŠIĆ" TUZLA

Derviš Sušić

Djelo blistavog traga

Jasmin Imamović

(Iz govora pred Općinskim vijećem Tuzla, 29. 3. 2002. godine)

“U Tuzli sam u jesen 1945. godine napisao svoj prvi novinski izvještaj... U Tuzli sam dovršio svoju prvu knjigu “S Proleterima”. U Tuzli sam dovršio roman “Ja, Danilo”, napisao “Pobune”, “Uhode”, “Hodža Strah”, “Kurir” i nekoliko pripovjedaka. Napisao sam i drame “Veliki vezir”, “Jesenji cvat”, “Ne čekajući Mijata”, “Bujrum”, “Posljednja ljubav Hasana Kaimije”, nekoliko drama za građane dječijeg uzrasta i dosta prigodnih tekstova za proslave naših praznika... Najveći dio svoje biografije proživio sam u Tuzli, radeći, učeći, pišući.”

Ovako je o Tuzli i sebi, između ostalog, govorio književnik Derviš Sušić.

Kada dokazujemo da nismo od juče, da smo grad sa velikom kulturnom tradicijom, mi, spominjući Tuzlake čije je djelo ostavilo svijetli trag, toliko blistav, da ga je moguće prepoznati u čak hiljadu i pedeset godina dubokoj istoriji Tuzle, sa ponosom ističemo ime i djelo Derviša Sušića. I tek onda, zahvaljujući Hevaii Uskufiju i Stjepanu Matijeviću iz sedamnaestog stoljeća, Meši Selimoviću i Dervišu Sušiću iz dvadesetog stoljeća, kao i drugim piscima, imamo pravo kazati da smo grad mastionice i pera i onoga što se perom piše.

Zbog poštovanja i ljubavi prema jednog od najvećih bosanskohercegovačkih i tuzlanskih pisaca ali i zbog ljubavi prema Tuzli, u želji da ističemo sve što je u njoj dobro i da njegujući našu kulturnu tradiciju sigurnijim korakom idemo u budućnost, predažemo da Narodna i univerzitetska biblioteka u Tuzli, od danas, nosi ime velikog Derviša Sušića.

Dženet je saburom potpođen

Abdulah Sidran

Lijepo je kad bude Trg, kad bude Bulevar, Ulica, Sokak pa i Čikma - ali je od svega toga bolje kad se ime velikoga pisca dadne gradskoj biblioteci, onoj gradskoj kući dakle u kojoj su sabrane sve njegove knjige, i sve one važne svjetske knjige, bez kojih ni jedna njegova ne bi kako valja nastala! Još kad se "potrefi" - kao što se ovdje, u Tuzli, potrefilo - da je baš u toj Kući veliki pisac ostavio desetak godina svoga života, rada i dara, onda se ništa ljepše ni pametnije nije moglo trefiti ni dogoditi!

I da nikada niko nigdje nije napisao, pametni ljudi znaju kako se jedan bivši, nepostojeći svijet, ne može rekonstruirati, niti ikakva slika o njemu steći - dok ne zovnemo upomoć knjige o tome svijetu napisane. Zato su kuće u kojima žive knjige - najvažnije i najljepše ljudske kuće. I zato, nikada nije svejedno kakvo ćemo ime odabrati i dati gradskoj Kući Knjige. Kada su ovdašnji ljudi razabrali i odlučili da biblioteka treba da ponese ime DERVIŠA SUŠIĆA, jednog od najvećih bosansko-hercegovačkih pisaca, i jednog od najznačajnijih ljudi što ih je ovaj pedalj bosanske zemlje dao, onda su, sasvim izvjesno, imali barem nekoliko jakih razloga "pri ruci". Navodimo dva, makar, možda, i ne bila dva najvažnija.

Sušićeva nesumnjiva književna veličina. U rasponu književnih rodova žanrova, od pripovijetke i drame, preko romana ("suvremenog" i "historijskog"), do publicistike i televizijskim "jezikom" određenih umjetničkih formi tv-drame i tv-serije - Sušić je svugdje, ama baš svugdje, nizao bisere. O vrućoj i žestokoj suvremenosti, najsnažnije je govorio u tobže (ko doja) "istorijskim" romanima ("Uhode", "Hodža-strah", "Nevakat"). U svojim ranim djelima ("Ja, Danilo", "Danilo u stavu mirno"), u kojima se svaka

rečenica doslovce "pušila" od vrelina svakodnevne aktuelnosti - izatkao je karaktere i likove čija snaga, uvjerljivost i važnost apsolutno prekoračuju granice vremena. To je *bosanski čovjek*, iz hiljadu i petstote jednako kao i hiljadudevetstopedesete godine, i jednako (malo nažalost, malo nasreću) kao današnji i budući naš bosanski čoyo.

Sušićev cjeloživotni ljudski angažman. Svjedočio je, i kad je znao i htio, i kada je, po svome izboru, ne-znao, ne-htio, pa i onda kad nije imao sigurnost ni u jedno ni u drugo - svjedočio je Derviš Sušić o tome kako čovjeka treba *uzimati ozbiljno*. Živ, danas, među nama, Derviš bi ovako govorio: "Ako i jesam - a nikada se toga odreći ne mogu i neću! - Titov partizan - nema pameti koja će pokazati, a kamoli dokazati da jesam - staljinski totalitarist!" Valja da upamte generacije tek rodene, kako svi, današnji i budući, moraju trajno znati razlikovati *borbu za režim* od *borbe za slobodu*. Sve, ili gotovo sve što je napisao Derviš, jeste borba protiv Režima, Birokracije, svega što oličava otuđenje Vlasti od Naroda. Borba kroz podsmijevanje, ironiziranje, karikaturu, i jedan po svemu neobičan *lirski humor*.

Za ovu priliku možda nije sasvim zgodno: ali se sjetih kako smo, nezavisno jedan od drugoga, sa nekakve Sjednice, izišli (brate, pobjegli!), pa sjeli kod bifea, nas dvojica - Derviš Sušić, i bukvalna moja malenkost. Tada me bilo svašta zanimalo, bilo me *udarilo u kost*, pa upitah velikoga pisca nešto o tome kako su *prelazili Sutjesku*. A štljivi čovjek, veliki Derviš Sušić, mladome piscu odgovori ovako: "Jebla te ona, pedeset smo je puta prelazili!" Pa mi ispriča scenu sa njemačkim, na Sutjesci, oficijom koji se brije, ogledalo mu na šljivinoj grani, a partizan, Derviš Sušić, *zažaga rafalom*, pade ogledalo, pobježe Švabo, a za Švabom - otkotrlja se *hrana*, u obliku nekakvog njemačkoga vojničkoga kruha. Pa mladić, Derviš, partizan, od huje, drugi rafal ispuca u taj komad hljeba što njemu, gladnome, ne bijaše suden. Prepade se mladi pisac: "Zar smiju *ovako* govoriti komunisti!" - Ko ne razumije ovo, šta u ta doba, za kafanskim stolom, ispriča stariji čovjek-pisac, mlađem piscu-čovjeku, taj nikada neće razumjeti kakav smo *vakat-nevakat* živjeli, i morali preturati preko leđa i glave.

Derviš Sušić. Eto kako je Stvoritelj dao. Umire moj otac, Mehmed Sidran, a ja mu, uz postelju, čitam. On, koji umire, moj otac, ima 49 godina, meni, koji ništa ni o čemu

ne znam - osamnaest. Čitam - "Ja, Danilo". Probamo, poslije - jer Otac uvijek predugo umire - čitati jedan debeli američki roman ("I ne kao stranac", govori o bolesti, i o sporom umiranju) - ali nas ne "uzima" taj tačni roman nego se vratimo, pa idemo dalje, sa Dervišom. "Danilo, u stavu mirno!". Nikad se svega toga ne bih sjetio - da nije ovoga dana, i ovoga Slova, u Derviševu počast i slavu.

Još sam jednom-dvaput izbliza gledao i svojim ušima slušao kako govori Derviš Sušić. Pamtim njegovu bolesničku sobu, u Tuzli, pamtim svoje nerazumijevanje smrti - sav je, Derviš, prikopčan na nekakve žice, ali šta smo stigli popričati - kazivali smo stoječki. Uspravno. Nije me smio štediti, ali me pošteđivao ikakve priče o bolesti i o zdravlju. Govorio mi: "Znaš Avdo, nije lako biti Predsjednik Pisaca... To ti je sve sami čisti - belaj. Al' kad si uz'o, sada ne popuštaj! Nije lahko s piscima, moraš uzet puno sabura."

Saburom je dženet potpoden. Sudbina bosanskog pisca je takva, da mu je svaka rečenica zlatna, svaka misao dobra, pod samo jednim uslovom: da umre, i nestane sa narodnog "očinjeg vida". Tek se tada narodu prohtije da "uzme mjerila", pa izvaga i ocijeni kakva je kulturna i ljudska veličina, do jučer, među njima disala. Svaki bi od takvih - a nije ih malo - komotno, kao svoju rečenicu, mogao potpisati onaj cinični aforizam: "Kad umrem, krenuću sa mrtve tačke!". Ne pamtim više da li sam od Derviša čuo, ili u Derviša pročitao rečenicu punu sličnoga gorkog humora: "U životu je, braco, najvažnije - ostati živ!" - Na sasvim drugome kraju njegovoga nesumnjivo tragičnog osjećanja života stoji rečenica kojom završava jedno pisamce upućeno meši Selimoviću, profesoru, Tuzlaku i drugu, i neka njome bude završeno ovo slovo o velikome piscu, na dan u kojemu gradska Kuća Knjige uzima i prima njegovo ime: Derviš Sušić.

Saburom je dženet potpoden.

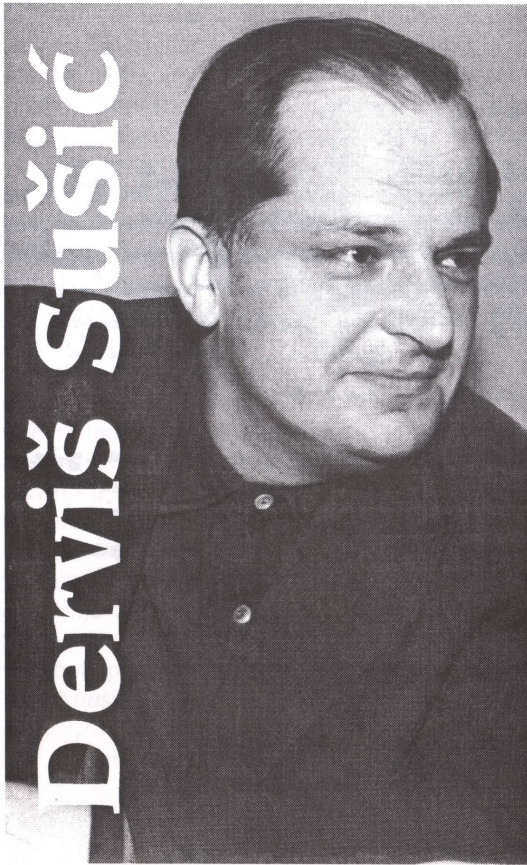
Dragi druze leša,

Znam da si i bolestan i preuzet, ali me želeći da prekinem po nekoj stvari i korisnu tradiciju, zamolio sam Glesenkovića da ti preda moj novi rukopis „Uhode“ na recenziju. I zbog njegovog roka predaje, misao stigao da tekst potpuno očistim i stegnem, što će svakako morati uraditi u sledećih nekoliko meseci.

Molio bih te da se prihvatiš recenzije i da mi omogućiš jedan razgovor s Tobo o rukopisu, kako mi i ranije činio. Znam da ti ovo pada preko vrlo teške i obavezne, ali - dženet je saburom potpoden.

Tuzla 14. III. 1970

Jarki i Tebi
sunoš pozdrava -
Derviš Sušić

8

Pripovjedač, romansijer i dramski pisac. Gimnaziju je pohađao u Tuzli, a Učiteljsku školu u Sarajevu. Bio je učesnik NOR-a od 1942. godine. Poslije rata radio je kao učitelj, urednik *Oslobođenja*, *Omladinske riječi* i vojnog lista *Front*. U Tuzli je radio kao upravnik Istorijskog arhiva Tuzla, upravnik Narodne biblioteke Tuzla i dramaturg u Narodnom pozorištu Tuzla. Od 1978. bio je predsjednik Udruženja književnika BiH, te član Akademije nauka i umjetnosti BiH. Dobitnik je visokih društvenih priznanja: Dvadesetsedmjolska nagrada BiH (1971), Oktobarska nagrada grada Tuzle, Šestoaprilaska nagrada grada Sarajeva (1979), Nagrada ZAVNOBiH-a (1979), Nagrada Saveznog odbora SUBNOR-a i AVNOJ-eva nagrada. Umro u Tuzli, 1 septembra 1990. godine.

J.U. NARODNA I UNIVERZITETSKA
BIBLIOTEKA "DERVIŠ SUŠIĆ" TUZLA

Proza

1. S proleterima (ratni dnevnik), Sarajevo, Svjetlost, 1950.
2. Jabučani (roman), Sarajevo, ZIP, 1950.
3. Momče iz Vrgorca (roman), Sarajevo, Seljačka knjiga, 1953, Narodna prosvjeta 1954.
4. Priča *Siledžija*, Život, Sarajevo, 1954.
5. Prica *Mržnja*, Život, Sarajevo, 1956.
6. Kurir (roman za djecu), Sarajevo, 1960, 1964, 1967, 1969, 1976.
7. Ja, Danilo (roman), Beograd, Beletra, 1960.
8. Danilo u stavu mirno (roman), Sarajevo, V. Masleša, 1961. Ja, Danilo; cjelovito izdanje, 1969, 1983.
9. Ogorčenje, pripovijetka, 1961.
10. Teferič (pripovijetka) objavljena u Časopisu Život, 1963, sv. 5, 6.
11. Pobune (pripovijetka) Sarajevo, V. Masleša, 1966. - Tuzla, Univerzal, 1980.
12. Uhode (roman), Sarajevo, Svjetlost, 1973. - Tuzla, Univerzal, 1980.
13. Hodža Strah (roman), Sarajevo, Svjetlost, 1973. - Tuzla, Univerzal, 1980.
14. Žestine (roman), Sarajevo, V. Masleša, 1976.
15. Tale (roman), Sarajevo, Oslobođenje, 1980.
16. Perergon (bilješke uz roman o Talu); Sarajevo, Oslobođenje, 1980.
17. Žar i mir (hronika); Sarajevo, Oslobođenje, 1983.
18. A, roman, triptih, 1985.
19. Nevakat (roman), 1986.
20. Listopad (roman) 1987.

9

Dramska djela:

1. Ja, Danilo (dramatizacija romana Miodrag Mitrović i Derviš Sušić), praizvedba 1964. na sceni Narodnog pozorišta Tuzla.
2. Drugarica istorija (scenski prikaz za djecu), izdavač Narodno pozorište Tuzla, 1965.
3. Hiljadu kamiona (*Ja, Danilo*, dramatizacija Slobodan Stojanović), Beograd, 1966.
4. Ne čekajuci Mijata (agitka), 1966 (rukopis)
5. Jesenji cvat (drama), 1967. (rukopis)
6. Iliri (dječija drama), 1967. (rukopis)
7. Bujrum (komedija), 1967. (rukopis)
8. Budne smjene (scenski recital), 1968.
9. Planeta Štikla (komedija za djecu), 1968.
10. Veliki vezir (drama), 1969.
11. Teferič (džumbus), 1970.
12. Servis za ljubav, 1970.
13. Baja i drugovi (drama, 1971.)
14. Maleševci 1942-1972.
15. Posljednja ljubav Hasana Kaimije (drama), 1973.
16. Hodža strah (dramatizacija romana Zoran Ristović), 1975.
17. Ja, Vehab Koluhija (monodrama, dramatizacija Miodrag Mitrović), 1980.
18. Profesionalci (drama), 1981, Zajedniča profesionalnih pozorišta BiH, Sarajevo (Biblioteka Rukopisi)
19. Šehit Bekrija (monodrama, dramatizacija Tomislav Krstić), 1982.
20. Jesenji cvat (drame), Sarajevo, Oslobođenje, 1988.
21. Ja, Danilo (monodrama, dramatizacija Mustafa Sušić), 1991.
22. Posljednji izlazak (drama za djecu)
23. Jezik (drama za djecu)
24. Zamoli druga svog (drama, rukopis)

25. Revija (drama, rukopis)
26. Vatre vremena (scensko-politički ep, rukopis)

Televizijske drame

1. Bijeg
2. Stijena
3. Cvijet za čovjekoljublje (Poetsko-scenski prikaz)
4. Posljednja ljubav Hasana Kaimije (rukopis)
5. Muhtar

Televizijske serije

1. Odbornici
2. Tale
3. Cvijet za čovjekoljublje (izbor iz tv-serija), Oslobođenje, 1989.

Ostalo

1. Priručnik za istorijski dio zavičajne nastave (Tuzla)
2. Scenarij za dokumentarni film *Ilinčica*
3. Scenarij za dugometražni film *So*
4. Sudbina knjige (diskusija na savjetovanju o bibliotekarstvu održanom u Sarajevu, Odjek, VIII, 1970, XXIII, 15-16, str. 6 (O područnim odjeljenjima Narodne biblioteke Tuzla)
5. Knjiga o tvornicama (D. Sušić o ulozi knjige i čitaoca), Oslobođenje, 23. XI 1972, XXIX, 8793, str. 10 (O područnim odjeljenjima Narodne biblioteke Tuzla)
6. Omladina domovini, memoarska reportaža (tragom istorije)
7. Tuzla, povjesna reportaža (Rukopis), 1951.

Mustafa Sušić

Aiša Sušić

12

*Rođen sam u Vlasenici
trećega juna godine 1925. Otac
mi bijaše islamski sveštenik koji
je svaku umnu knjigu smatrao
svetinjom koju valja čuvati u kući
i po nekoliko puta čitati, pa kad
se shvati, opet je lijepo smjestiti
da je pri ruci, ako se nauk iz nje
smetne s uma, a zatreba.*

*Majka — domaćica, znala je
pričati ljepše nego što ja danas
umijem pisati. Njene priče nisu
bile tanana tkanja bajki, nego
uzbudljivi vezovi činjeničkih
rijetka što ih je zapamtila od
starijih, a ovi od svojih
predhodnika. Neke od njih su mi*

J.U. NARODNA I UNIVERZITETSKA
BIBLIOTEKA "DERVIŠ SUŠIĆ" TUZLA

*dugo izgledale nevjerovatne. U
majčinim kazivanjima tekle su kao
veličanstvene legende. Međutim,
za većinu tih neobičnih podataka
uvjerio sam se posljednjih godina
da su tačni. Što tih i takvih
istorijskih gibanja nabijenih
faktografijom, nema danas u
zvaničnoj nastavi istorije, nisu
krivi oni koji su pamtili i kazivali
kako su znali, nego oni koji su
zaboravili na obavezu da i njih
istraže, utvrde i sroču u žitnice
naših saznanja sebe u dugom
protoku vremena. U ovakvim
slučajevima indolencije ili
ignorancije beskrajna ironija*

Sulejman Sušić
(brat Derviša Sušića)

Muhamed Sušić
(brat Derviša Sušića)

13

istorije bila je pomalo nečovječna prema povjesnim temeljima našeg zajedništva. Bilo kako bilo, knjige u kući i pričanja sa majčinik usana od malena su me upatili da čitanjem, a kasnije i pisanim pričanjem počnem ne samog gledati na život i misliti o njemu i u njemu, nego na taj način i živjeti.

Od djetinjstva dakle, bačen u carstvo pripovijedanja kao zaljubljen slušalac, pa čitalac, usudio sam se kasnije i sam da pišem. A život mi se pobrinuo za životopis mimo svakog uhodanog pravila...

Derviša Sušić - udata Šerak
(sestra Derviša Sušića)

Derviš Sušić sa suprugom Safijom

...Tuzla i moja spisateljska biografija isprepleteni su toliko da više ne znam tačno ni koje mjesto da imenujem kad me pitaju gdje sam rođen
Književno — u Tuzli u to sam siguran...

Derviš — Sušić

Derviš i Safija Sušić sa sinom Muhamedom i
kćerkom Aišom na odmoru u Srebrenici

Jasminka Sušić,
kćerka Derviša Sušića

(...) Ja ne opisujem život. Ja živim pisanje. Ne radim profesionalno ni za tržnicu čitanja, ali ni za neku maglenu vječnost. Moj metod vrjednovanja i sistem vrijednosti nisu u skladu ni sa čijim zahtjevima, modom, kalkulativnom aksiomatikom, katedarskom šemom ili kritičarskim sudom. Nastojim samo da taj metod i sistem budu u skladu sa mnom i onima koji su moje knjige čitali ili ih živjeli. Naročito se nisam obazirao na neke savremene kritičare kojima prokletstvo tržišta zastire vidike, a nemire talenta zamjenjuje naurozama inhibirane osrednjosti. Izvinite, da li znate da je među trojicom koji su osudili Sokrata na smrt, bio i jedan netalentovani pjesnik? (...)

(D. S., 1980.)

(...) Mi pod Beč, pa – skičeci natrag, Beč pod Banju Luku, pa – cvileći natrag, sad smo kvit! Hehehe, eee... jah! Kad bi Beč i Bosna nasamo sjeli i odnose utanačili! Ali niti je Beč Bečom, ni Stambol Stambolom, kao gradovi i bogata ljudska staništa što plivaju u obilju, negu su Beč i Stambol, što se nesrećne Bosne tiče, dva grdna gospodara koji Bosninom krvlju svoje dobitke i gubitke dopisuju, brišu, potiru, preinačavaju, dva brzopisna pera što svoje protivničke jazije ispisuju umačući šiljate vršike svakog časa u Bosnin krvotok i džigerice bijele i crne, a svaka mala, razrivena, sebe nesvjesna zemlja je Bosna, i svaka pišta zbog nekog Beča, s jedne, i nekog Stambola, s druge strane, ali mi smo im ovog puta pokazali... Eh, kakva strašna sječa bijaše, nije šala i naših bošnjačkih dvije hiljade dženaza, a njihovih – ja mislim i osam hiljada. (...)

(Iz romana "Hodža strah")

(...) Bosanskohercegovački pisac jesam, iako smatram da je bitno je li neko pisac ili nije pisac. Živimo u vremenu kad je potrebno isticati sam termin – književnost Bosne i Hercegovine i iz njega izvoditi dalje značenjske i lokacijske odrednice. (...)

(D. S., 1980.)

Derviš Sušić sa suprugom Safijom,
maj, 1946.

Grupa učitelja na pripremi za održavanje
analfabetskih tečajeva, Tuzla, 1946.

Analfabetski tečaj, Tuzla, 1946.

(...) Knjiga "Uhode" nastala je iz jednog, za čitaoca najprepoznatljivijeg segmenta mog osjećanja, te lepeze čijom cijelom širinom i dubinom vrve trijumf i tragika života. A što se izbora lokacije "tiče", pa – kud bih mimo Bosne i one svoje uzajamnosti s njom? Ispred svake sile koja je Bosni drobila kosti i spolja ili iznutra mljela njene ljude, išao je najstrašniji vid uhođenja. (...)

(D. S., 1980.)

Ja, Danilo Lisičić,
građanin ove zemlje i Ujedinjenih nacija, po zanimanju – rukovodilac na raspolaganju, našao sam se iznenada u podnožju svoje kadrovske spirale. Ja nisam Sizif, i ne nosim u sebi obaveze mita i simbola koje su njemu siromahu dokoni ljudi nametnuli. Ja sam običan smrtnik koji je s vrha biografskog minareta tresnuo na kaldrmu. Ostao sâm, obnemogao, star i umoran, personalno – razriješen, materijalno – go.

Vojnik u meni dobijao je bitke, seljak batine. Nesreća je u tome što oba imaju zajednička, jedna leđa.(...)

(Iz romana "Ja, Danilo")

(...) Danilo je t r a g i č n a ličnost. Koji stvaralac nije? Samo, da se razumijemo to nije tragika uzaludnosti, to je tragika gubitaka koji prate svaki ljudski stvaralački čin i sa kojih se čovjek trenutnog ili vremenski dugog podviga hrani kao sa izvorišta podsticaja. U njima uz jauk ima mjesta osmijehu, pre smrt – podsmijehu, a u trenucima aplauza šutnji i zabrinutosti. (...)

(D. S., 1980.)

Sa promocije romana "Hodža strah" u Tuzli, 1973.

Braća: Hasan, Džemal, Derviš i Husein Sušić

O BOSANSKOM PITANJU I MUSLIMANIMA

Bilo bi naivno očekivati ravnodušnost od onih koji su sve hajduke svoje nacije uvrstili među borce za slobodu

ZNAMO KO SMO

Napisao: Derviš Sušić

Neposredno pred smrt kao uvod za svoju neobjavljenu priču o hajduku Mehmedu Bekriji Derviš Sušić je napisao ove redove. Danas dvije godine nakon književnikove smrti objavljujemo taj uvod uz neznatna skraćanja, koji gotovo proročanski navješćuju nevrjeme i slute golgotu na ovim prostorima. Oprema teksta i naslova su redakcijski.

Uvijek sam predlagao da se izbjegava sintagma islamizacija Bosne i Hercegovine, a da se zamjeni nekim izrazom koji bi bio bliži istini i tako i zvučao. Ja ga sam ne mogu iznaći. Možda će neko da ga formuliše drugačije i naučno utemeljenije. Islamizacija ide na ruku onima koji tvrde da je ona izvršena najvišim dijelom nasilno. To nije tačno, ako je osmanska vlast sabljom skršila ionako od unutrašnjih protivriječja oslabljenu srednjovjekovnu Bosnu Islam se širio postupno i bez prisile. Uostalom, Islam je ušao u Bosnu davno prije nego što je pred nekim osmanskim starješinom, mislim na vjernike, prvi inovjerac glasno izgovorio kelime i šenadet. Osmanov bejlik tek je po Maloj Aziji počeo da naglo širi i začinja buduće carstvo, kad je jedan od ugarskih vladara naselio u Bosnu dva plemena, koja su morala

da se povuku poslije sukoba s Osmanskim bejlikom. Jedno od tih plemena bilo je pagansko, drugo islamsko - kalesi. Ova islamsko pleme naseljeno je na teritorije današnje Gornje Spreče otprilike od sela Tojšići do Bulatovaca. Nekadašnje selo, a danas varošica, Kalesija podsjeća na njihovo negdanje prisustvo. U Sremu i sad postoji selo Kalesije. Šta je dalje bilo s tim plemenom, nije mi poznato.

Marginalizacija muslimanske kulture

Osmansko carstvo i prije svega islam unijeli su u Bosnu i Hercegovinu niz izvanrednih kulturnih tekovina dotle ovdje sasvim nepoznatih. Ako me zdravlje posluži, u posebnoj knjizi ću samo postaviti niz pitanja kako je došlo - blago rečeno - do marginalizacije tih tekovina kulture na teritoriji Bosne i Hercegovine, ali ne samo tih nego i kako i zašto je i iz kojih sve razloga povijest muslimana Bosne i Hercegovine, a i Jugoslavije, prećutkivana, sakaćena, blaćena, mjestimično naopako glorifikovana, da bi se skrile stvarne afirmativne istine, i to ne samo do 1945. godine, nego do danas. Knjiga bi sadržavala i prijedloge bosanskohercegovačkoj i jugolovenskoj nauci, ili bolje rečeno - raznim naukama, kako da se ta kardinalana greška ispravi na istinski naučni način. A ne da ambiciozni amateri ulaze u suptilije tih pitanja, navijajući potajno za ekstremizaciju u pristupu tim pitanjima, što nanosi velike štete i samim muslimanima u Bosni i Hercegovini kao kao zajedničkoj postojbini Srba, Hrvata, Muslimana i svih drugih koji na njenoj teritoriji žive, zakonima života upućeni na slogu, zajednički život, obrazovanje, nauku, kulturu itd. Prvi talasi procesa koje nazivamo demokratizacijom i slomom uskih grupa vladajućih moćnika znatno su zaoštrili istupe mračnih snaga razne provenijencije koje su se ustremile i na nacionalnu samobitnost muslimanskog naroda u Bosni i Hercegovini. Time je prirodno, naglo uvećan strah bosanskohercegovačkih muslimana za svoj opstanak, za svoju sadašnjost i budućnost, a to je neodvojivo od prošlosti.

Kako danas stvari stoje po svojoj prilici će doći do osnivanja političkih stranaka i u Bosni i Hercegovini na nacionalnoj osnovi. Možda će se muslimani pocijepati u nekoliko stranaka. Možda će imati bar jednu najkompetentniju, jer je najbrojnija. I bar deklarativno, predstavlja najautentičnije ukupne interese muslimana BiH. U jednom od tih pitanja, što sam ih namjeravao postaviti, stoji i istorijska nesreća bosansko-hercegovačkih muslimana u neslozi, ali i u nesposobnosti i egoizmu ili licemjerju jednog dijela njihovih najeminentnijih predstavnika u zajedničkim tijelima koja su zastupale ili danas zastupaju narode BiH. Mislim da je zaborav najvećeg dijela kulturne baštine jednim dijelom utemeljen i u tome. On se čak proteže i na eliminaciju ili krajnji nemar i pri sakupljanju i selekciji muslimanske narodne lirске poezije, a što uvijek dobro dolazi militantnim protivnicima bosanskohercegovačkih muslimana, bez obzira da li se radi o neobrazovanim pojedincima, ili o smišljenim političkim potezima iz centara izvan Bosne i Hercegovine, ili "naučnicima" iz tih centara koji nama muslimanima žele nametnuti svoja stanovišta i o islamu i o muslimanima. Kao da mi ne znamo ko smo.

U nevelikom broju, muslimanskih lirskih narodnih pjesama, koje prilažem uz priču o hajduku Mehmedu Bekriji, nalaze se i pjesme o akindžijama i muslimanima hajducima. Možda se to neće svjdjeti nekima koji sebe smatraju pravim tumačima muslimanske prošlosti i sadašnjosti. S druge strane, neprirodno je očekivati ravnodušnost onih koji su sve hajduke iz svoje nacije uvrstili u borbe za slobodu, pa će me sigurno optužiti da pokušavam da falsifikujem povijest. I jedne i druge uputiću na dokumente kojih ima u zaprepašujućem obilju. Samo jednu, ali - ponavljam - samo jednu potjernicu za muslimanima - hajducima, koja je ranije objavljena u jednom separatu. Koristio sam za svoju knjigu objavljenu pod naslovom "Pobune". Uostalom, i Ćorović je protivnik pravog identiteta muslimana BiH, zabilježio jednog muslimana harambašu i njegovu družinu u okolini Sarajeva. A naveo je i primjer jednog vezira koji se odmetnuo u hajduke. Kakvi su sve motivi gonili pojedince i grupe u odmetništvo za vrijeme osmanske, a zatim i austrougarske vlasti može se samo naslutiti. Ali, ko

pažljivo pročita istoriografsko na evropskom nivou kapitalno djelo rahmetli Nedima Filipovića "Princ Musa i šejh Bedredin" i vidi kako su i zašto veliki ustanci muslimana potresali osmansko carstvo, biće mu nešto jasnije kako je i u Bosni i Hercegovini moglo doći do pjesama o svojim muslimanskim hajducima. Ko je odgovoran za zaborav te činjenice, ja samo pitam. O hajducima ili hajdučkim jatcima - muslimanima slušao sam od svojih roditelja. Recimo, i majka i otac su poznavali lično nekog Ibru, s nadimkom Vrabac, koji se, po nagovoru harambaše, predao na amnestiju austrougarskih vlasti. Moj prijatelj dr Muhamed Nuhić mi je pričao da su neki njegovi preci, poslije sloma otpora austrougarskim okupacionim trupama dugo hajdukovali. Amidža mog oca, Numo Sušić, koji je imao lijepo imanje pored Druma, koji zapasuje zapadnu stranu brijega Kule u vlaseničkom polju, bio je jatak hajducima i, zajedno s još jednim muslimanom i imamom, čini mi se iz Nevačke, bio i odlikovan zbog toga poslije prvog svjetskog rata. Ponavljam, kakvi su sve motivi gonili muslimane od početka osmanske uprave u masovne, veoma žestoke i strahovito krvave pobune protiv vlasti, ili u hajdučiju, dužna je nauka da odgovori.

U ovoj knjizi ja samo prilažem nekoliko muslimanskih lirskih narodnih pjesama koje sam, u djetinjstvu i ranoj mladosti, čuo, naučio, pjevao. A priču o hajduku Mehmedu Bekriji sazdao sam na majčinom, neninom i djedovom kazivanju, o onome što su oni od svojih starih čuli.

Većinu ovih priloženih pjesama znao sam, kažem, i pjevati i svirati uz saz. Neke sam čak i snimio na magnetofonsku traku i ostavio je bratu dr Huseinu, profesoru Medicinskog fakulteta u Tuzli. Ostale nisam stigao, zbog dugogodišnje teške bolesti. Bilo bi mi drago da neku od ovih pjesama neko javno ispjeva. Neka potomstvo pamti i po pjesmi kakva nam je mučna i krvava bila povijest, dok nismo došli i do zvaničnih državnih jugoslovenskih dokumenata i u njima priznanja da smo narod ove zemlje i da imamo sva prava kao i svi drugi narodi. A od ugrožavanja tih prava valja nam se zajednički braniti. I pjesmom. I svakim drugim ljudskim sredstvom kakvo prilike budu iziskivale.

Jednom sam već javno izjavio da se demokratija u jednoj zemlji ne mjeri brojem političkih stranaka. Ako dođe do osnivanja isključivo muslimanske stranke u Bosni i Hercegovini, muslimani treba da se prisjete gorkih iskustava sa onima koji su im se nametali ranije kao stranačke vođe. Da dobro pripaze na moralne profile ličnosti koje biraju kao svoje političko rukovodstvo i da ih stalno u tom pogledu javno, demokratski provjeravaju i na riječi i na djelu, naročito na djelu kao potvdi javno izrečenih riječi i prihvaćenih programa. Ne budemo li tako činili, čeka nas opet neka 1941, ali mnogo krvavija i sa daleko težim posljedicama. Naravno to važi i za ostale stranke formirane na nacionalnoj osnovi.

Nove Jalta-kuhinje

Unutar islama nema stranaca osim munafika. Ali, povijest je išla svojim putem i među pripadnicima islama postavila državne granice, često sa krvavo zavađenim vodstvima zemalja koje te granice zapasuju. Ratovi između država s pretežno islamskim stanovništvom traju dovoljno dugo da mogu i neukom i slijepom biti lekcije kako se pod plaštom propagande o vlastitom pravovjerju, čistijem i osnovama islama bližem, kriju sasvim sebični interesi vrhuški tih država i anonimnih moćnika koji ih finansiraju.

Izvinjavam se poštovanom čitaocu što, uz ovako mali rukovet pjesama i jednu priču, izgovorih sve ovo, a što je trebalo da ima neki drugi, primjereniji povod. Nisam mogao odoljeti da ne upozorim. Nad suverenom, slobodnom Jugoslavijom kupe se teški, crni oblaci, jednim dijelom porijeklom iz neke Jalta-kuhinje, a najvećim iz pokušaja raznih aspiranata na politički vrh, po cijenu potpunog njenog drobljenja i prisilnog gušenja u krvi do pojasa. Strah me je da sirotinja opet ne bude zavedena od strane potkupljenih agitatora i da se preko njenih leđa, u krvavom kolopletu ne počnu krivim putem razrješavati nagomilana protivriječja jugoslovenskog društva.

To.

Pjesme i priču posvećujem sjenama svojih drugova palih u narodno-oslobodilačkom ratu. Da kojim slučajem ustanu, mogu pretpostaviti šta bi učinili sa svih onih preživjelih iz naših redova, a koji su iznevjerili njihove žarke želje i nade, pa smo stigli dovdje gdje smo sad.

(Sarajevo, 14. aprila 1990.

Objavljeno u "Oslobodenju" 1. septembra 1992.)

Derviš Sušić u bašti Narodnog pozorišta Tuzla

Zoran Jovanović, Derviš Sušić i Minja Dedić

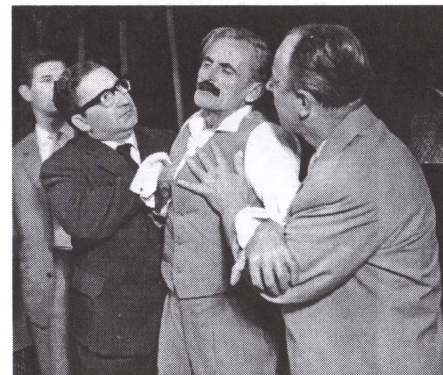
"Ja Danilo"

Reditelj: Ahmed Muradbegović
Premijera: 3. oktobar 1964.

Riječ reditelja

Kad sam primio Sušić - Mitrovićevo djelo "Ja Danilo", zainteresovala me, prije svega, dramatičnija: da li je to drama, satira, komedija, tragikomedija, ili tragedija, jer u Sušićevom romanu ima svih ovih elemenata. (...) I da bismo, u krajnjoj liniji, ovu dramu predstavljali ne kao atrakciju scene, nego kao iskreni doprinos opštoj izgradnji naše domaće drame, toliko potrebne našim pozorištima, drame stvorene u tuzlanskom Pozorištu i od tuzlanskih autora, i uz to tehnički sposobne za eventualna daljnja kretanja.

Ahmed Muradbegović

Bogumil Kleva (Organizacioni sekretar Sreskog komiteta), **Stevan Petrović** (Predsjednik Sreskog komiteta), **Božidar Vlajić** (Danilo Lisičić), **Salih Nasić** (Dojčin)

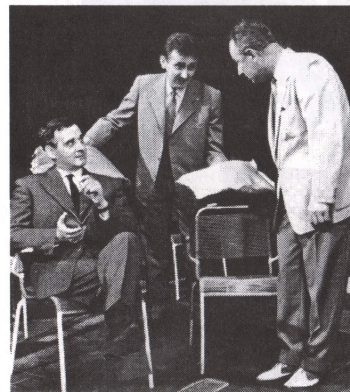
"Ne čekajući Mijata"

Reditelj: Nebojša Komadina
Premijera: 23. april 1966.

Pisac o djelu

(...) Namjerno sam izostavio "rasplet". Za rješenje ovog slučaja nemam recept. Bilo bi neskromno da ga preporučujem publici kad znam da je ona u životu i učesnik, i sudija, i oštećeni u ovakvim događajima. Zato sam i u drami pustio da konačno rješenje donesu najpozvaniji - sami ljudi iz Kombinata. (...) Neka mi drugovi direktori oprostite što sam njihovog kolegu Hilmiju prikazao ovakvog. Priznajem ima ih i boljih, ali ima i gorih.

Derviš Sušić

Zdravko Biogradlija (Hilmija)
Marko Stanić (Kadir),
Salih Nasić
(Ing. Reglin)

"Jesenji cvat"

Reditelj: Minja Dedić
Premijera: 11. oktobar 1966.

Divna Stojiljković, Sanda Štorf, Salih Nasić

"Iiri"

Reditelj: Miodrag Mitrović
Premijera: 1. mart 1967.

30

U sezoni 1966/67. najgledanija predstava bio je "Jesenji cvat" Derviša Sušića, koja je izvedena 40 puta.

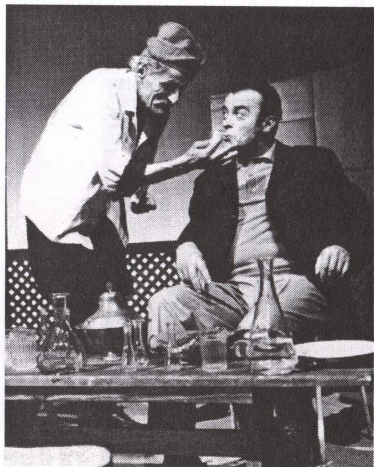
"Bujrum"

Reditelj: Milenko Šuvaković
Premijera: 18. novembar 1967.

Riječ pisca

(...) Jedno popodne i jednu noć glumio sam stranca u jednom našem manjem mjestu. Na osnovu tog iskustva, valjda, spontano je izišla iz pera i ova polukomedija. (...)

Derviš Sušić

"BUJRUM"
Boško Vlajić (Surzam)
Žarko Velicki (Ibro)

"Njeno veličanstvo Štikla"

Reditelj: Georgij Paro
Premijera: 3. oktobar 1968.

Riječ pisca

Mada mi je ovo druga ili treća komedija za mlade sa nekakvim "svemirskim" sadržajem", nisam zanesen tematikom čovjeka u kosmosu, koliko kosmosa u čovjeku. Zato ni planetu Štiklu ne treba shvatiti kao nebesko tijelo odvojeno od zemlje. Ona je samo jedna zemaljska kategorija, ispunjena pitanjima odnosa između muškarca i žene, ali na način što ga jedna vedra igra može ponuditi i dopustiti. (...)

Derviš Sušić

31

"Veliki Vezir"

Reditelj: Dušan Mihailović
Premijera: 4. oktobar 1969.

Salih Nasić (Mehmed-paša Sokolović, veliki vezir)

"Baja i drugovi"

Reditelj: Boško Pištalo
Premijera: 2. oktobar 1971.

"BAJA I DRUGOVI"
Radojko Malbaša
(Komesar Kiseli)
Boško Vlajić
(Kuhar)

“Posljednja ljubav Hasana Kaimije”

Reditelj: Ljubormir Milošević
Premijera: 27. decembar 1973.

“Posljednja ljubav Hasana Kaimije”

Reditelj: Gradimir Gojer
Premijera: 20. decembar 1979.

Uz premijeru

Sušićeva drama “Posljednja ljubav Hasana Kaimije” nosi sve oznake dobro provedenog dramaturškog plana u smislu cjelovite orkestracije teme. Uzimajući sudbinu Hasana Kaimije kao svoj opsesivni plan dramatičar Sušić supstituiše najvrednije oblike svog mislenog dramaturškog umijeća. On radnju vodi pokušavajući da kondenzat akcionosti usmjeri putanjom koju diktira strogo oformljeni oblik i sadržajnost pojedinih likova. Njegovi likovi, dvostrukost jezgra iz kojeg potiču, duguju s jedne strane visokonaponskoj dramaturškoj raspojasanosti, a s druge iskustvenosti narodne mudrosti koja provejava više u zvuku i podtekstu, a manje vanjskom eksplikativnošću... Fleš-bekovi kao dramaturško-rediteljska varijacija Sušićeve dramske fuge, foršpana su nastojanja jednog odnosa prema pozorištu ovog trenutka.

(iz afiše)

“POSLEDNJA
LJUBAV
HASANA
KAIMIJE”

Maks Damadžić (Hasan Kaimija)
Vikica Stefanović (Zumruta)

“Ja, Vehab Koluhija”

Reditelj: Miodrag Mitrović
Premijera: 1. april 1980.

Riječ dramaturga i reditelja

Svi dramski tekstovi Derviša Sušića izvođeni su na sceni Narodnog pozorišta Tuzla, kao i dramatisovan roman “Ja Danilo”, a evo, sada, i dramatisacije romana “Hođa Strah” (...) Glavni junak ubačen je pod žrvanj istorijskih tuča i otimačina oko ovog dijela Balkana. Snagu svog bitisanja i opstanka on crpi iz jedne od Šejh Bedredinovih misli: Svako carstvo zasnovano na pljački slabijih od strane pohlepnihih a jakih, na nasilju moćnih i suzama nemoćnih, na licemjerju slugarenja plaćenih i na obješe-nim tjelesima onih koji su pokušali da se oslobode nasilja...

Miodrag Mitrović

“Šehit Bekrija”

Reditelj: Tomislav Krstić
Premijera: 3. aprila 1982.

Press kliping

“Šehit Bekrija” je adaptacija i dramatisacija dijela romana Derviša Sušića, u izboru, režiji i izvođenju tuzlanskog dramskog umjetnika Krstića, kome je ovo ujedno i prvi dramaturški pokušaj.
- Za adaptaciju i dramatisaciju jedne od priča Sušićevih “Uhoda” odlučio sam se spontano, čitajući roman. Nastojao sam da to ne bude samo scenska priča o događajima, već i sam događaj po sebi, sa svojim psihološkim aspektom - kaže Tomislav Krstić. (...)

(Oslobodjenje, 17. VI 1982)

“Veliki vezir”

Reditelj: Slobodan Stojanović
Premijera: 10. februar 1997.

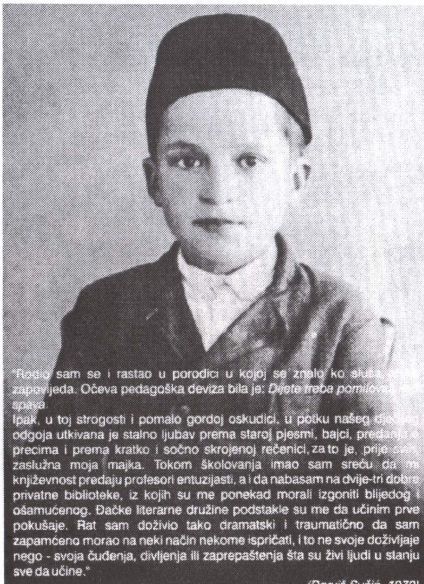

Meliha Fakić (Murat III, sultan)
Nermin Omić (Sadudin, carski dovadžija)

BOSANSKI KULTURNI CENTAR TUZLA
GRADSKO POZORIŠTE ŽIVINICE
HRVATSKI TEATAR SOLI HUSINO

"Posljednja ljubav Hasana Kaimije"

Reditelj: Vlado Kerošević
Premijera: 3. april 1999.

"Rođio sam se i rastao u porodici u kojoj se znalo ko štata, ko zapovijeda. Očeva pedagoška deviza bila je: *Dveta reba pomilova, tri spava*. Ipak, u toj strogosti i pomalo gđorđoj oskudici, u počku našeg djetinstva odgoja utkivana je stalno ljubav prema staroj pjesmi, bajci, predanju i precima i prema kratko i sočno skrojenoj rečenici, zato je, prije svega, zaslužna moja majka. Tokom školovanja imao sam sreću da mi književnost predaju profesori entuzijasti, a i da nabasam na dvije-tri dobro prvatne biblioteke, iz kojih su me ponekad morali izgoniti blijedog i ošamućenog. Dačke literarne družine podstakle su me da učinim prve pokušaje. Rat sam doživio tako dramski i traumatično da sam zapamćeno morao na neki način nekome ispričati, i to ne svoje doživljaje nego - svoja čuđenja, divljenja ili zaprepaštenja šta su živi ljudi u stanju sve da učine."

(Derviš Sušić, 1970)

Iz afiše predstave
"Posljednja ljubav Hasana Kaimije"
(na fotografiji Derviš Sušić kao osmogodišnjak)

"Teferič"

Reditelj: Miralem Zubčević
Premijera: 16. mart 2002.

Riječ umjetničkog direktora BKC-a Tuzla
"Teferič" Derviša Sušića u režiji Miralema Zubčevića četvrti je dramski projekat u produkciji Bosanskog kulturnog centra Tuzla. U pitanju je komedija jednog od najboljih bh književnika, napisana u vrijeme najvećeg uspina domaćeg teatra. Dramski tekst "Teferič" priča je o Bosni, vlasti, haramijama, oslobodiocima, arbitrima i najposlije, o običnim Bosancima koji na vjetrometini usuda, odolijevaju udarcima šake, kandžije, sablje i vremena...

Mustafa Sušić

Emir Hadžihafizbegović i Miralem Zubčević u predstavi "Teferič" BKC Tuzla

Derviš Sušić
(upravnik
biblioteke od
1959-1962. i od
1969-1974.) sa
kolektivom
biblioteke

Derviš Sušić na
godišnjicu
Narodne
biblioteke 1966.

Biblioteka "Derviš Sušić" 2002. godine

J.U. NARODNA I UNIVERZITETSKA
BIBLIOTEKA "DERVIŠ SUŠIĆ" TUZLA

Korišteni materijali iz monografije Fatmira Alispahića
"Narodno pozorište Tuzla (1949 - 1999)"

Tuzla je usatit dubine i sata jednog neprosvetana.
Niko, osim pa, ni jedan predsjednik ne optine, ne usise
smisleni mozi prijatelji ovi sablasnici u svojim do-
smenutiva lišim pamti odavle iz. Svata za petoj.
stia od prvih da bi um nekog u poljeptina puzas
okriti da je efac. Gato stisimo nauja da Labrilo
vao bude obloveni prega sferovog, nasabovog. 4

kad predsjednik optine na nevoj. 4
na isto nauja, ota to nize smat.
i vrlo prastitit poljepta.

Uzima, vojna lišim dmanasda da
Derviš Sušić

U povodu davanja imena Derviš Sušić
JU Narodnoj i univerzitetskoj biblioteci Tuzla

Izdavači: Općina Tuzla

Narodna biblioteka "Derviš Sušić"

Za izdavače: Jasmin Imamović

Enisa Žunić

Priredili: Mustafa Sušić & Fatmir Alispahić

Tehnički urednik: Adela Bajrić

Štampa: Ofset Tuzla

Za štampariju: Sadika Murić

Tuzla, april, 2002. godine

Zahvaljujemo se porodici Derviša Sušića
na ustupljenom materijalu.

Korišteni materijali iz monografije Fatmira Alispahića
"Narodno pozorište Tuzla (1949 - 1999)"

Uzima, vojna lišim dmanasda da
Derviš Sušić

Uzima, vojna lišim dmanasda da
Derviš Sušić